

תשובות ר"י מיגאש

מוקדש לע"נ א"מ הר' משולם שבט הכ"מ

באוסף קטעי גניזת קהיר שבקמברידג¹, נמצא זוג דפים המתפוררים בקצוות, מוכתמים ומחוררים. בדף הראשון תשובות ר"י מיגאש² המוכרות מהדפוסים³, סימנים כח-כט⁴. התשובות ממוספרות בגיליון הדף כסימנים שע"ד] וש"נ]ה, ומכך ניתן להסיק שמדובר בשריד של כרך גדול מאוד של תשובות. טרם מצאנו שרידים נוספים מכתב היד.

הדף השני מכיל שתי תשובות ובהן פרשנות פשוטה לדברי המשנה והגמרא שהיו קשים להבנה לפני השואל, בסגנון המצוי בתשובות הגאונים. אילולא ההקשר לדף הראשון, ואילולא התיבה "ודקאמרת", היינו סבורים שמדובר במאמרי פרשנות על סוגיות התלמוד.

המאמר הראשון חסר בתחילתו. נראה מהתשובה, שהשאלה הייתה על הנאמר בגמרא בסוגיית חיובי עונה (כתובות סב ע"א): "א"ל רבה בר רב חנן לאביי: חמר ונעשה גמל, מאי, א"ל: רוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין ופרישות". וקשה לו, שהרי מדובר בבעילה לשם עונה, ומדוע מוגדרת כ"תפלות" שהיא לשון גנאי⁵. וכן שאל, מדוע המקור שבמשנה ל"קב ותפלות" הוא בהקשר ל"כל המלמד את בתו תורה" (סוטה ג).

המשפט האחרון של התשובה נעתק בפירושו ר"י אלמדארי סביב הרי"ף כתובות פרק ה⁶, תחת הכותרת "ובשאלותיו של רב יוסף בן מגש ז"ל".

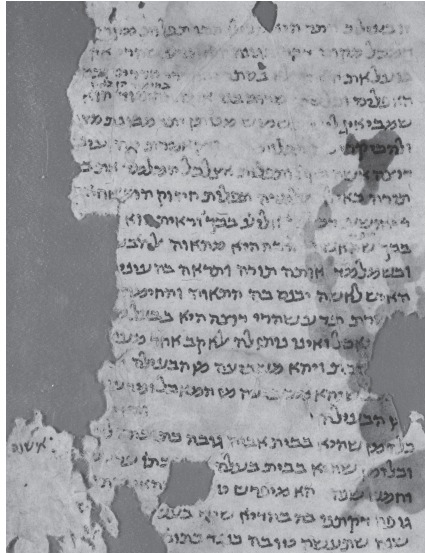
המאמר שתופס את סוף צד א' וכל צד ב', חסר בסופו. המשפטים האחרונים נעתקו גם בכתב יד ששון⁷, ופורסמו בדפוס בסימן פה. בכתבי היד שלפני מעתיק כ"י ששון הייתה חסרה רוב התשובה, ולכן העתיק רק את סופה. בכל זאת, למרות שהמאמר נותר ללא פשר, הייתה למעתיק את התושייה להעתיקו, מתוך תקווה שימצא כל השאר. וכך העיר הסופר "ע"כ בסוף שאלה בלשונו ז"ל, והשי"ת יזמין תחלתה".

והנה עניינו רואות, בחסדי ה' יתברך, אשר חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נידח, נתגשמה משאלתו של הסופר ותפילתו נענתה.

1. תודתי לר' עדיאל ברויאר, שמצא את הקטע בסריקתו אחרי פרשנות תלמוד בקטעי הגניזה, ועורר אותי לעיין בקטע זה. קובץ NS 329 הוא אוסף ממוין של קטעי תלמוד ופרשנות תלמודית, שנאסף על ידי פרופ' יעקב זוסמן הי"ו לפני כארבעים שנה, מתוך אוצר החומר שהיה אז בלתי ממוין. לכך הקטע היה מוכר, אך הוזנח מחמת מצבו הירוד וקשיי קריאה, עד שנגאל בידי מצלמותיו הדיגיטליות של פרויקט פרידברג. אחת המעלות שבפרויקט היא הוספת מידע בידי המשתמשים המתנדבים. ואכן הזיהוי של תשובות ר"י מיגאש בקטע כבר צוין שם על ידי ר' ברוך סולוביצ'יק. כאן המקום להודות גם לידידי בן אותויט, המנהל את יחידת הגניזה שבקמברידג, שתמיד זריז לעזור לכל מחקר. 2. סיכום של יצירות הר"י מיגאש, ראה י' תא שמע, כנסת מחקרים, תשס"ד עמ' 16 – 69, ושם עוד 8 תשובות שלא הופיעו בדפוס. על קטעי גניזה בהם שרדו תשובות הר"י מיגאש בערבית המקורית, אמיר אשור, קובץ על יד (תשע"ג). 3. דפוס ראשון, שאלוניקי תקנ"א, ואחריו, בהוצאת ר' מיכאל הלוי פרומקין, ורשה תר"ל. 4. כך מספרם בדפוס, ובכתב יד ששון 593 (כעת בטורונטו, אוסף פרידברג R 3-110), עמ' 118-119. כתב יד ששון הוא המקור ממנו נדפס לראשונה בשאלוניקי. שם נאמר שהיה בידי הר' חיים בן אליהו מודעי. הוא מתפקד שם כמשלים את החסר ומתקן את המשובש בכתב יד אחר, שהגיע מידי ר' בנימין די קוריאל (ראה תא שמע שם, עמ' 31). 5. הגנות והפריצות שבמשמעות לשון "תפלות" מופר ללמדני הדור מפירושו ר"ח למשנה פסחים ח:ז: "ומשנתינו נשים ועבדים יחדו משום תפלות והוא דבר עבירה כדגרסינן רוצה אשה בקב ותפלות ולא עבדים משום פריצותא" (ע"פ הגמרא שם צא ע"א). 6. כו ע"א בדפי הרי"ף המצוי. 7. עמ' 176.

קמברידג' T-S NS 329. 756 דף 3

צד א'

זו בעילת התר היא [אפ]ילו הכי תפלות מקרי
דמכל מקום דבר [מגונה] היא, תדע שהרי אין
בועל את [אשתו] אלא בסתר בחדרי חדרים וב[ית]
האפלים⁸ וכל ש[כן] שרוב בני אדם ב[חימוד]
הן באין והחימוד הוא
שמביאין ל[ידי] תשמיש מטתן יתר מכונת
מצו[ה]

ולחכי קרי [ליה?] תפלות. ודקאמרת מה עיני[ן]
רוצה אשה בקב ותפלות אצל כל המלמד את
ב[תו]

תורה כאילו מלמדה תפלות.⁹ חזוק הרא[?] שחזיק
ר' יהושע דב[ר]י ר' אליע' בכך וראה [ה]וא [...]
בכך שהאשה [ה]רבה היא מתאוה אל הבעל [...]
וכשמלמד אותה תורה ותראה בה עיני[ן] [...]
האיש לאשה יכנס בה התאוה והחימוד [...]
[...]. רת. תדע שהרי רוצה היא בבעל [שמרעיה¹⁰]

[מן] ה[מאכל] ואינו נותן לה אלא קב אחד מער[ב] שבת
[לערב] שבת¹¹ ויהא משביעה מן הבעילה, י[תר]
[מבעל]¹² שיהא משביעה מן המאכל ומרעי[בה]
מן הבעילה. והא דקאמרת?¹³

כל זמן שהיא בבית אביה גובה כתובתה לע[ל]ולם
וכל זמן שהיא בבית בעלה [גובה] כתו' עד עש[רים]

8. כתובות דף סה ע"ב: א"ר הונא: ישראל קדושים הן, ואין משמשין מטותיהן ביום, האמר רבא: בבית אפל מותר. 9. משנה סוטה ג:ד: רבי אליעזר אומר כל המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תפלות רבי יהושע אומר רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות. הנוסח 'כאילו מלמדה' בתלמוד כ"י מינכן ווטיקן, ובקטע גניזה של הבבלי (סוטה כא,ב). בפיהמ"ש לרמב"ם אין 'כאילו', כנוסח המשנה שבירושלמי ובכ"י קאופמן. במשנה שבתלמוד המודפס: 'כאילו לומדה'. 10. השלמנו על פי העתקת הדברים שבפירוש ר"י אלמדארי סביב רי"ף כתובות פרק ה (כו ע"א בדפי האלפס המצוי). ושם העתיק "עני שמרעיה" אלא שבקטע לפנינו אין מקום בקצה שנקרע מהדף לשתי תיבות. 11. יש בדברי רבינו כאן חד מפירוש ר"ח, שהיה לפנינו, שלשונו מובא בשמו בתוספות (סוטה כא ע"ב ד"ה רוצה אשה, וקרויב ללשון שם בריטב"א בכתובות כאן, בשם ר"ח). וז"ל: רוצה אשה שיהא בעלה חמר ויהא מצוי אצלה בכל שבת לתת לה עונתה ולא יביא לה אלא קב חטים בלבד ולא יהא גמל שהולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונה אלא אחת לשלשים יום ואף על פי שמביא לה לשכרו ט' קבין חביבה עליה העונה בכל שבת וקב אחד מט' קבין ופרישות ל' יום. אלא שרבינו מעטר את הפירוש בלשון מליצה, ממטבע לשון חז"ל: "רבי חנינא בן דוסא די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" (ברכות יז ע"ב; תענית כד ע"ב), ובהיפוך מאשר נאמר בהקשר למוזנות האשה: (כתובות סה ע"א) א"ר יוחנן: מעשה בכלתו של נקדימון בן גוריון, שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדרה מערב שבת לערב שבת. וביחס לעונה (כאן בסוגייתנו, כתובות סב ע"ב): עונה של תלמידי חכמים אימת אמר רב יהודה אמר שמואל: מערב שבת לערב שבת. 12. בהעתקת ר"י אלמדארי שם: "מבעל עשיר". בהתאם למה שנוסף שם לעיל "בבעל עני". 13. משנה כתובות סוף פרק יב. ואולי יש להשלים "דתניא", אלא יש כאן משפט של חזרה ללשון השואל. בגיליון ימין צוין בכתובה

חמש שנה. הא מיפרש ט[עמא ד]האי מת[ני']
 גופה דקתני בה בהדיא שיש בעש[רים וחמ]ש
 שנה שתעשה טובה כנגד כתוב[תה] ...

צד ב'

[...] אבבא כל זמן [ש]היא בבית בעלה
 [גו]בה כתובתה לעולם וכל זמן שהיא בבית
 [א]ביה גובה כת' עד כ"ה שנים מיפרש בגמ' 14 משום
 [ס]בר[א] אד[חכמ] כל זמן שהיא בבית אביה אינה
 [גו]בה כת' אלא עד כ"ה שנים דאמרי' מדהוה לה
 [..יתבי...] ליורשים בכתובתה ולא תבעתינהו
 כלל דאחיל אחילתה לגביהו, וכל זמן שהיא
 [בבית ב]עלה גובה כתובתה לעולם דאמרי' האי
 [דלא אח]יל [א]חילתה אלא מחמ[ת] כיס[ופא] הוא
 [דלא ת]בע[ת] 15 [להו] משום ד[... ..] ואכלא
 [...] הן ועבדי לה נחת [רוח]. ואם
 [תאמר] לתנא קמא דאמר כל זמן שהיא בבית
 [בעלה אי]נה גובה כתובתה אלא עד כ"ה שנים
 [שיש] בכ"ה שנים שתעשה טובה כנגד כת[ובתה]
 [תינח] עיקר שהוא דבר קצוב אפשר ש[תעשה]
 [טובא] כנגדו אלא תוספ[ת] שאינו דבר ק[צוב]
 [ואפשר ד]האוי טובא [ואין] עושה טובה [כנגדו]
 [אמ]אי קא [פ]סיק ו[אמר] שאינה גובה אותה. שת[י]
 [תשובו]ת יש להשיב ב[ש]אלה זו. חדא דתוספת
 [נמי אף על גב] דה[וי]טו בא אפשר שתעשה טובה
 כ[נגדה] כדאמרינן התם 16 אין אמרי אינשי לפום
 [גמלא שחנ]א. ועוד דאי נמי לא עשתה טובה
 [כנגדה כיון] שעשתה כנגד העי[ק]ר ונבטל[ה] לה

[גבייתו נבטל לה נמי גביית התוספת דקי"ל תנאי כתובה ככתובה דמי ואמרינן עלה למאי נ"מ
 למוכרת למוחלת כו' עד וכל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה עד כ"ה שנים כו' וטעמא
 דמילתא משום דמנה מאתים הוא העיקר שהנישואין תלויין בו והוא ניהו דמי הבעילה ושאר תנאי
 הכתובה כגון תוספת וזולתה טפל הוא שטופלין אותו אל העיקר ובודאי הוא הטפל להיות הולך
 אחר העיקר].

אחרת מראה מקום, כנראה במשנה תורה להרמב"ם "אישות". 14. כתובות קד ע"ב. 15. בלשון הגמ' שם:
 טעמא מאי אמור רבנן כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם, דאמרינן מחמת כיסופא הוא דלא תבעה.
 כך בכל כתבי היד (פרט לכ"י מינכן, שם משובש). בדפוס: "משום כיסופא". 16. שם קד ע"א.